

Haklik Norbert

Zsófi néni, született Oroszlán

Részlet a Mona Lisa elrablása című készülő regényből

Zsófi néni leült velem szembe a konyhaasztal másik oldalán, belekortyolt a teájába, és mesélni kezdett.

– Ha nincs Trianon, és ha apám nem akkora magyar, mint amekkora volt, akkor Kolozsvárott születtem volna. Persze ha apám nem akkora magyar, akkor is erdélyi volnék, csak hogy akkor Máramarosszigeten láttam volna meg a napvilágot. A dédapánk oda érkezett Galíciából, 1850-ben. Ikerfiai, Sámuel, és az én nagyapám, Izidor, már Szigeten születtek. Úgy mesélték a régiek, kisgyermekként annyira hasonlított egymásra a két fiú, hogy olykor még dédanyám is összetévesztette őket. Talán ez hagyhatott annyira súlyos gyermekkori traumákat Izidor nagyapám lelkében, hogy felnőttként aztán mindent megtett azért: amennyire csak lehet, különbözzék Samu testvérétől. Kezdte azzal, hogy míg Samu bátyja a szigeti rabbik tanításait hallgatta nagy odaadással, addig ő lenyíratta a pajeszát, Oroszlánra magyarosította a Lőwöt, és bár holtáig megülte a sabbatot, imára hamarosan már Kolozsvárra, a Nagy utcai zsinagógába járt szombatoként – a hét többi napját pedig azzal töltötte, hogy a lehető legtöbb tudást sajátítsa el a kincses város tudományegyetemének gyógyszerészhallgatójaként. „Ha bárki is kétségbe merné vonni a magyarságokat, csak felejtetek azzal: az Oroszlánok olyanok, hogy még Pest-Budán, a Lánchídon is szobrokat állítottak nekik” – a családi legendárium szerint ezzel a jó tanáccsal bocsátotta az önálló életbe mindkét gyermekét: 1893-ban született Trézi nénemet, aki azután Eperjesre ment férjhez, annak a mérnöknek a fiához, aki a sóórlők villamosítását vezényelte le a város környékén, azután apámat, Hubát, aki – nagyapám örömét talán méginkább fokozva – a honfoglalás millenniumának évében jött a világra, és aki végül megörökölte tőle a kolozsvári Főtéren, a Máttyás-szobor szomszédságában álló patikát.

Nagyapám, és persze később apám is, ha a zsidóságot tette szóvá valaki, rendre azzal felelt: „zsidó vagyok, igen, de jobb szeretek inkább mőzeshítvány magyarként gondolni magamra”. 1914 nyarán ő is lelkesen harsogta, hogy „Megállj, megállj, kutya

Szerbia”, és rendre azon örvendezett, hogy Magyarország két évvel korábban negyvenkettőről ötvenre emelte a hadkötelezettséget. „Ha apám nem Szigetre, hanem Bécsbe megy annak idején, akkor most kimaradnék a mulatságból” – mondogatta. Persze egy évre rá már Ausztriában is ötvenre emelték a korhatárt – de akkorra Izidor nagyapám már túlélte a Szerbia elleni offenzívát, ahonnan törzsörmeisterként tért vissza, büszkeségét pedig csak növelte, hogy miközben a patika irányításáról ideiglenesen Sára nagyanyám gondoskodott, apám kiváló eredménnyel haladt előre egyetemi tanulmányában, azt sejtetve, hogy a jó patikustól elvárható összes tudással felvértezve veheti át majd az intézmény vezetését, amikor eljön az idő.

Az idő pedig 1918 júniusában, a caporettoi áttörést követő összeomlással jött el – Oroszlán Izidor, akkor már a Császári és Királyi Hadsereg főhadnagya ugyanis szintén ott veszett a Piave völgyében. Maradványainak hollétéről nem tud a család – vagy valamelyik katonasír, vagy az áradó folyó lett a nyughelyévé. Így lett Izidor nagyapám az első, de nem az utolsó olyan férfi a családban, akihez nincs hová kimenni a temetőbe.

Néhány elejtett megjegyzésből, rokonlátogatások során fél füllel elcsípett suttogásból tudom: apám úgy sejtette, altsítté avanzsált szülejének köszönhetette, hogy nem rukkoltatták be a seregbe – amikor meg nagyapám odaveszett az olasz fronton, hamarosan már nem maradt K.u.K. haderő, ahová besorozhatták volna. Mindenesetre emlékeim szerint mindig ott bujkált apámban valami megrendültséggel vegyes szégyenféleség, amikor nagyapám hősi haláláról beszélt – mintha lelkiismeretfurdalás gyötörte volna valamely örökre meghálálatlanul hagyott jótétemény okán.

1919 augusztusára világozóssá vált: a románok ezúttal nem azért jöttek Budapestig, hogy hazafelé menet túl messzire jussanak majd, apám pedig mind gyakrabban mondogatta: őbelőle nem válhat Románia alattvalója, mert azzal szembeköpné és a sárba tiporna mindent, amiért az apja küzdött és meghalt. „Zsidónak születni kell, de magyarnak

lenni választás kérdése, és apám ezt választotta” – állítólag ezzel zárta le a vitákat mindig, amikor frissen nősült házasemberként arról vitatkozott édesanyámmal, a bánffyahunyadi patikus kolléga, Diamantstein Ármin legkisebb, Róza nevű lányával, hogy menjenek vagy maradjanak. Apám eltökélt volt, így a trianoni béke aláírásának napja már Budapesten találta őket – marhavagon-lakóként a ferencvárosi rendezőpályaudvaron.

Szüleim a szerencsésebbek közé tartoztak, és ebben sógorának, Diamantstein Györgynek is fontos szerepe volt, aki ígéretéhez híven továbbvitte, végül – amikor az új rend eléggé megállapodott ahhoz, hogy méltó árat lehessen kapni érte – eladta a kolozsvári patikát, hogy apáméknak legyen miből elkezdni új életüket a maradék Magyarország fővárosában. Így a kolozsváriért kapott pénzből hamarosan Budapesten lett patika – igaz, itt már nem a város legközepén, hanem jóval kijebb, Kőbányán, a Maglódi úton, a Fővárosi Serfőzde szomszédságában. A főzde kéménye köré emelt bástyatornyot, valamint a két épülete között feszülő fedett viaduktot Corvin Mátyás mozaik képmása díszítette – emlékszem, ha apámon néha erőt vett a bú, egy idő után rendre sóhajtott egy nagyot, és csak annyit mondott: „de legalább itt is Mátyás király vigyázza a patikánkat”.

Azután, amikor már eléggé beindult az üzlet ahhoz, hogy segítő személyzetet is fizetni tudjon, ismét elballagott a rendezőpályaudvarra, megkereste Szántai Pétert, a kolozsvári fiatalembert, aki gyógyszerészgyakornokból lett szintén ferencvárosi vagonlakóvá, és felfogadta patikussegédnek.

Diamantstein Gyuri pedig kétheti rendszerességgel küldte a leveleit Bánffyahunyadról. Eleinte gyakran szívélyes meghívással zárva sorait, azonban az invitációk hamarosan megritkultak, végül pedig teljesen elmaradtak, miután nagybátyám megértette: apám valóban komolyan gondolja, hogy csak akkor látogat újra Erdélybe, amikor az majd – így mondta mindig – visszatér a Magyar Szent Korona testébe.

Szántai Péter úgy mesélte nekem később, hogy amikor 1921-ben megszerezte a gyógyszerési oklevelet, az azt megünneplendő borozgatás során elejtett egy megjegyzést arról: mennyire szerencsés apám, hogy néhány évvel korábban született, mint ő, ugyanis ha már nem kész patikusként érkezett volna Erdélyből, akkor ki tudja, belefért volna-e a zsidókeretbe. Apám ezt hallván állítólag igencsak kikelt magából, és azzal felelt: a Nagy Háború során is meghozták a mőzeshitű magyarok azt az áldozatot, amit megkövetelt a haza, ezért a békeidők áldozataiból is ki kell venniük a részüket.

Ennél több kommentárt nem volt hajlandó hozzáfűzni a történetekhez. Egyébként sem igen politizált, hacsak nem tekinthető politizálásnak, hogy a nagyapám elhunytáról szóló, szépen berámázott halotti értesítő mellé a régi Magyarország-térképet is odaakasztotta a falra. S még ha a patika vezetése mellett maradtak is volna benne a közéletre fordítható energiák, hamarosan újabb feladatok kötötték le ezeket: 1930. június 4-én ugyanis, éppen tíz esztendővel a trianoni döntés után, világra jöttem én, anyám pedig ugyanakkor eltávozott a másvilágba. Apám ezt biztosan letagadta volna – és talán fájdalom gyötörte elméje nem is őrizte meg az emlékei között –, de Szántai elbeszélése szerint a ravatalozónál annyit mondott csupán: kiállította a sors a számlát azért, hogy éppen egy ilyen gyászos napon merésztelt úgy örvendeni születendő gyermekének.

Mire Zsófi néni idáig jutott elbeszélésében, kiürítettem a teáscsészémet. Ismét telitöltötte a kánából, aztán folytatta:

– Félre ne értsen, gyermekem. Sohasem éreztem, hogy apám engem okolt volna anyám korai haláláért. Épp ellenkezőleg: mintha az anyámnak fenntartott szeretetadaggal is engem halmozott volna el. Boldog gyerekkorom volt, szép emlékeim vannak, még azokból az időkből is, amikor az elemi iskolában, lassan, de biztosan megváltozott valami: a tanórák közötti szünetekben mintha nem a természetes szimpátiák, hanem új, attól független, de általánosabb érvényű normának tekintett szabályok kezdtek volna határozni arról, kinek kivel ildomos játszania. Manapság talán logikusnak tűnik a kérdés: hány évesen tudtam meg, hogy zsidó vagyok. Nos, akkoriban nem volt titkolózás a családokban a származást illetően – csak abban tért el familiárról familiára a felfogás, hogy zsidónak lenni mit jelent. Apám számára ugyanazt jelentette, mint nagyapámnak: azt, hogy ő mőzeshitű magyar.

És mintha önmeghatározásában a magyar egyre hangsúlyosabbá vált volna. A ma távlatából visszagondolva azt hiszem, komoly szellemi erőfeszítéseibe telhetett apámnak, hogy ne vegyen tudomást arról, ami körülöttünk történt. Persze a körülmények úgy hozták, hogy ideig-óráig halogathatta a szembenézést a valósággal. A második zsidótörvény, lévén, hogy Izidor nagyapámnak köszönhetően hősi halált halt szülő gyermeke volt, nem érintette. Ám azt hiszem, még ha érinti, akkor is mindent megtett volna annak érdekében, hogy demonstrálja: a törvénynek azon megállapítását illetően, amely „a zsidó népesség nagyobb része és az ország lakosságának többi tömegei között fennálló felfogásbeli ellentéttről” beszél, ő a szabályt erősítő kivételhez, a „kisebb részhez” tartozik. A tör-

vény bevezetését követő őszön ő is kipirult arccal ünnepelte a Felvidék visszatérését. Ekkor tudtam meg, hogy odaházasodott Trézi nagynémén révén vannak rokonaink Eperjesen is – emlékeim szerint apám annak előtte sohasem emlegette őket, és a rokonság jelentősége ezúttal is abban merült ki, hogy ürügyet jelentettek apám abbéli reményeinek kifejezésére, hogy ez csak a kezdet, és hamarosan visszaállnak az ezeréves határok. Azt tervezte, amint Erdély ismét a miénk lesz, szerét ejtheti annak a régóta esedékes látogatásnak is szülővidékére – talán titkon úgy tervezte, öregkorára ismét a régi családi patikát fogja igazgatni, Mátyás bronzalakjának szomszédságában.

1940 augusztusának végén, amikor a magyar honvédség bevonult Észak-Erdélybe, apámmal maradt lehetne fogatni. Magam is emlékszem, amikor a családi asztalnál, Péter bácsival pálinkázgatva azt tervezte, hogy még a hideg idő beállta előtt elutazik velem Kolozsvárra, és végre Diamantstein Gyurit is meglátogatja, akivel anyám temetése óta nem találkozott.

Ám hamarosan levél érkezett Bánffyhunyadiól. Diamantstein György feleségének testvéröccse küldte, és arról értesítette apámat, hogy a sógorától addig kétheti rendszerességgel érkező híradások elmaradtának szomorú oka van. Diamantstein György és felesége ugyanis – így a levélíró – „tragikus félreértés áldozatai lettek”. Éppen a Szilágyságban kirándultak, és harapni akartak volna valamit Ördögkúton, miután megszemlélték a forrást, amelyről a falu a nevét kapta, annak okán, hogy bármilyen épületet is húztak fel mellette, azt mind villámcsapás sújtotta és a tűz martalékává lett. Anynyit tudhatni csupán, hogy éppen akkor ért a faluba egy magyar zászlóalj is, és valahogy lövöldözés kerekedett. Állítólag a helybéli román pópa lánya lőtt először a magyar katonákra, a templomtoronyból, ám volt, aki úgy emlékezett, hogy a honvédek tisztje lőtt először, a levegőbe, figyelmeztetés gyanánt, lévén, hogy valaki érkezésükkor elkezdte félreverti az ortodox templomban a harangot, mire az alvó várakozó bakák visszalóttak, bajtársaik pedig a felvégről viszonozták a tüzet.

Hogy pontosan mi történt, nem tudom. Annyi bizonyos, hogy amikor a lövöldözés kitért, Diamantstein Gyuriék társaságának többi tagja az erdő felé futott, míg ő és felesége a román templomba menekültek. Ott végeztek velük a magyar honzabadiók, a román pópával és családjával egyetemben – rajtuk kívül még nyolcvanegynéhány falubeli maradt halva a nap végére.

Apám ezután egy álló hétig ki sem lépett a házból, hanem gyertyákat gyújtott, letakarta mind a

tükröket, és nem szólt még énhozzám sem – csak mormolt maga elé folytott hangon, tétován, mintha valami titkos nyelven keresgélte volna a szavakat.

Azután a levél érkezése utáni nyolcadik nap estéjén magához hívta Szántai Pétert, engem pedig a szobámba parancsolt. Sokáig diskuráltak halkra fogott hangon a nagyszobában, a nehéz, tölgyfa asztal mellett. Hogy miről, azt nem hallottam, csak annyit láttam a kulcslyukon keresztül, hogy egy idő eltelével papiroost kerítették, lassan, megfontoltan teleírták, olykor áthúztak és újraírtak egy-egy sort, aztán a kész változatot átmásolták egy másik lapra, s végül egymásnak adva a tollat, odabiggyesztették a szöveg alá az aláírásukat. Egy héttel később már a „Mátyás Király Patika” helyett a „Szántai Péter Patikája” felirat hívogatta a gyógyulni vágyókat a Maglódi úti intézmény homlokzatán – s bár apám még mindig ott töltötte a hétköznapiakat, már inkább a hátsó helyiségben keverte-kotyvasztgatta a helyben készítenő gyógyszereket, és csak akkor csatlakozott a pult mögött Péter bácsihoz, ha régi, visszatérő kuncsaft hangjára ismert.

Két évvel később látogatónk érkezett. Emlékszem, apám előtte ismét sűrűbben kapott és küldött levelet – akárcsak Diamantstein Gyuriék halála előtt –, s bár nekem egy szóval sem mondta, hogy vendéget várunk, valósággal sugárzott róla az izgatott várakozás. Azután egy szombat délután Szántai Péter bácsi bevillamosozott a belvárosba, és egy korombeli leánygyermekkel tért vissza. A lány nem hozott magával egyebet, csak egy ruhákkal teli, kisebbfajta koffert, és erősen megszeppenve hallgatta, amint apám bemutatta először őt magát, azután az érkezéséhez vezető körülményeket, végül a közeljövőre irányuló terveket, amelyekben nekem is fontos szerep jutott.

Apám elmondta: egykori országunk északi részének azon vidékein, amelyek egyelőre még nem tértek vissza a Szent Korona testébe, cudar dolgok történnek. Nem jó ott magyarnak lenni mostanság, annál már csak mózeshitű magyarnak lenni rosszabb, mondta, és hogy néhol állítólag összeszedték hitsorsosainkat, és vagonokba zsúfolva szállították őket valahová, nem tudhatni, mi végett. Ám – tette hozzá apám, miután jelentőségteljesen megköszönte a torkát, és büszkén kihúzta magát ültében – a miénkhez hasonló, kulturált országokban ilyesmi nem fordulhat elő, egyébként is, rövidesen visszaállnak az ország ezeréves határai, és hamarosan Eperjes is visszatér majd, apám pedig felajánlotta nővérének, Trézi nagynémének, hogy gondoskodik leánya, Rosenberg Juditka biztonságáért addig, míg végül – így mondta – az ő vidékük is megtér az ezeréves haza kebelére. Csak hát – folytatta apám

– „országunk a jelenlegi helyzetben józan belátással mérlegeli, mekkora további terheket képes még a vállára venni”, így a szlovákiai zsidó menekülteket kénytelenek visszatoloncolni a hatóságok, következésképp nem szabad, hogy híre menjen Judit kuzinom érkezésének. Azonban ő intézett egy helyet a lánynak a Jó Pásztor Nővéreknél, ahol biztonságban lesz majd, ám Juditunk korábban egyetlen napot sem élt Budapesten, és a magyar mondatokba is gyakran szó szlovák szavakat, tehát úgy lesz a legbiztosabb, ha én is vele tartok a kolostorba, legalább lesz valaki, aki átsegíti az első, nehezebb heteken, az apácák majd gondunkat viselik, csak – emelte fel kissé a hangját apám, nyomatékosítandó az intelmet – arra ügyeljünk nagyon, hogy a többi növendéktől lehetőleg ne túl sok mindent tanuljunk el.

Bizony, sokat tanultunk a Szőlő utcai kolostor falai között. Hamarosan már biztos kézzel varrtunk és hímeztünk, miseruhákat, zászlókat, oltárterítőket, és pár hét elteltével már a Miatyánkot is fejből mondtuk, én, a budapesti, és Judit, a szlovákiai magyar zsidó kislány. Amikor valami olyat mondott, amit nem értettem, addig faggattam, amíg rá nem jöttem, melyik az általa használt szó magyar megfelelője, így pár hónap elteltével Judit már éppen úgy beszélte a nyelvünket, mint magam, és én is jókora szókincsre tettem szert szlovák nyelven. Ha valamit úgy akart közölni velem, hogy a többi növendék ne értse, Judit rendre szlovákra váltott, így a Szőlő utcában töltött első év végére már magabiztosan használtam titkos nyelvünket.

Juditól még valami mást is megtanultam. Akarja látni?

És mielőtt még válaszolhattam volna, Zsófi néni pár lépéssel ott termett a gyapjúszőnyeg közepén, a kanapé előtt. Nyújtózott kettőt, hajlított a törzsén hármat, aztán terpeszbe állt, behajlította a térdét, megtámasztotta az öklét maga előtt, kitolta a fenekét, homorította a hátát, aztán mély levegőt vett, és előrukkolt egy olyan tökéletes angol spárgával, hogy menten leesett az állam.

Amilyen gyorsan szerény számtantudásomtól lett, utána számoltam: Zsófi néni bő két hónappal korábban lépett a nyolcvanhetedikbe. Erre az állam, ha lehet, még lejjebb esett.

– Néhány éve még az állóspárga is ment. Jutkának mindmáig sikerül, a múltkor az izraeli tévében is gond nélkül prezentálta, a portréfilmben, amelyet annak alkalmából készítettek róla, hogy az International Gymnastics Hall of Fame tagjai közé választották. Tudják, két világbajnokságot nyert Izraelnek az én jó kuzinom.

Azután Zsófi néni ismét a tűzhelyhez ment, és feltett forni egy újabb teáskannányi vizet. Miután

alágyított a kannának, egy fél percig elnézegetett a konyhaablakon át a Špilberk oldalában kigyvózó ösvények felé, aztán visszaült a konyhaasztalhoz, és folytatta:

– Nem volt alkalom rá, hogy apámnak is elbűszkélkedhessek a Jutka kuzinomtól tanultakkal. Apámat 1944 őszén lekísérték a nyilasok a Dunához. Megtörtént akkoriban, több embert tereltek össze a folyóparton, mint amennyivel estig végezni tudtak, és azokat, akikre a sötétség beálltáig nem került sor, visszavitték a gettóba, mondván, holnap is lesz nap. Talán apám is szerencsével járhatott volna, ha nincs az a fene nagy magyar öntudata. Szántai Péter bácsi később úgy mesélte: amikor az egyik keretlegény taszajtott egyet rajta, hogy „Mozogj, zsidó”, apám szelíden, de határozottan helyesbített: „Jobb szeretem, ha úgy mondják: mőzeshitű magyar”. Erre a nyilasok hangosan röhögni kezdtek, mire apám a Lánchíd pillérei felé intett, és rárivallt az egyenruhásokra, mondván: „Tudják meg, hogy mi, Oroszlánok is vagyunk annyira magyarok, mint maguk! Vagy talán semmiért rakatta fel a szobrunkat a hídra Széchenyi?” Erre nekiestek puskatussal, míg nem a nyilasok egyike megálljt parancsolt a többieknek, és azt mondta: ha már ekkora arisztokratával van dolguk, akkor hadd élvezzen elsőbbséget. Apámat a menet élére taszigálta, letérdeltette a rakpart szélére, és belelőtte a Dunába.

– Most arra gondol, vajon Szántai Péter honnan tudta ilyen részletességgel, hogyan veszett oda az apám? – folytatta Zsófi néni pár lélegzetvételnyi szünet után. – Nem kérdeztem soha. Nem volt bennem elég bátorság ahhoz, hogy halljam a választát.

Vendéglátóm elhallgatott. Nem hallatszott más, csak a forrásban lévő víz sípolása, azután Zsófi néni levette a tűzhelyről a teáskannát, és újabb filtert tett mindkettőnk bögréjébe, ráöntötte a forró vizet, letette a kannát maga elé a porcelán alátétre, és ismét megszólalt:

– 1945 áprilisának egyik reggelén megjelent Szántai Péter, hogy hazavigyen bennünket. Az otthon a térkép szerint még mindig ugyanazt jelentette, mint amikor majd' három évvel korábban, a kolostor lakójává lettem – csak hát apám már nem volt ott, hogy örvendhessen hazatérésünknek. Na meg aztán három esztendő nagy idő, s bár a patika, és felette a lakásunk megúsza a frontot és a bombázást, mégis idegennek éreztem magam benne. Igazándiból az volt számomra az otthon, ahol Judit van. A kolostorban töltött idő alatt ugyanis úgy egymáshoz nőttünk, hogy a hónapok múlásával fizikai valónkban is egyre erősebben kezdtünk hasonlítani egymásra, olyannyira, hogy a növendékek hamarosan csak úgy emlegettek bennünket: „az ikrek”.

Persze nem mindenben hasonlítottunk. Igaz, hogy szabadidőnket előszeretettel töltöttük gimnasztikai gyakorlatokkal, és gyakran tökéletes szinkronban treníroztuk magunkat, és az is igaz, hogy – növendéktársaink és az apácák rosszallására fittyet hányva – előszeretettel váltottunk szlovák nyelve, ha azt akartuk, a környezetünk ne értsen bennünket, azonban sok tekintetben homlokegyenest eltérőek voltak a szokásaink. Belőlem ugyanis a Szőlő utcában hitbuzgó katolikus lett – legalábbis ha gondok gyötörtek, vagy veszélyben éreztem magam, akkor a Miatyánk elmondása mindig megnyugtató és biztonságérzettel töltött el, és ez máig így van –, Juditnak azonban csak a közös imái szóltak magyarul és az úr Jézushoz, ha magában fohászkodott, akkor mindig héberül társalgott az Úristennel. Évekkel később, amikor a Keleti pályaudvar felé tartottunk, hogy elérjük a kassai gyorsvonatot, elmondta: egyszerűen sohasem lett képes úgy hallgatni a katolikus liturgiát, hogy ne hallja bele Jozef Tiso harsogását, amint reverendában uszít a zsidók ellen az eperjesi nagytemplom előtt.

Apropó Eperjes: Juditot nem kereste senki. Akik Budapestre tértek vissza, azok nem mind egyszerre érkeztek, volt olyan, hogy némelyek csak az év őszén bukkantak fel, akkortájt, amikor elkezdtek középiskolai tanulmányainkat, Kőbányán, a Szent László Reálgimnáziumban. Mire leesett az első hó, Judit már sejteni kezdte, hogy nem lesz, aki Eperjesen hazavárja. A következő év során pedig egyre gyakrabban érkeztek hírek arról, hogy zsidók híján újabban a magyarok és a németek vették át az ügyeletes közellenség szerepét azon a vidéken, ami azonban nem hogy elkeserítette volna Juditot, hanem új reménységet ébresztett benne – úgy okoskodott, az övéi talán azt várják, hogy normalizálódik a helyzet, és azért nem lépnek kapcsolatba vele, mert akkor bizonyára addig erősködne, amíg hazavinnék Eperjesre. 1946 tavaszán pedig már köztudott volt, hogy a magyar és a szlovák kormány meg egyezett arról, hogy annyi magyart fognak majd kitelepíteni az országból, ahány magyarországi szlovák jelzi a hatóságoknál, hogy a jövőben Csehszlovákiában szándékozik élni. Az én jó Judit kuzinom pedig ezekben a hírekben is megtalálta a reményforrást – abban bizakodott, hogy előbb-utóbb a szülei majd megjelennek egy bőrönddel a Maglódi úti patika előtt. Amikor pedig már nem talált újabb eseményt, amelyet derűlátó képzelete jó előjellel formálhatott volna át – nos, akkorra ismét régi-új aggodalmakkal voltunk kénytelenek birkózni.

Bár Szántai Péter igyekezett megkímélni minket az efféle hírektől, iskolába mi is jártunk, azt pedig, hogy a diáktársaink mit beszéltek egymás között,

semmi jó szándékú otthoni cenzúra nem volt képes befolyásolni. Mi is hallottuk a mendemondákat, miszerint a nagy zsinagóga szomszédságában keresztény gyerekek húsával dolgozó „szalámigyár” működne – még a címre is emlékszem, a Dob utca 7.-et emlegették mindig –, és a jóval valószínűbb híreket is arról, hogy zsidókat lincseltek a Lehel piacon. Tudtunk Kunmadaraszról, a miskolci pogromról... De ezek a Maglódi úttól viszonylag messze voltak, mi pedig a saját bőrünkön semmit nem éreztünk mindebből – igaz, Judit és én a társaink szemében „a lányok a kolostorból” voltunk, tehát nem tudom megítélni, mi lett volna, ha ehelyett „a lányok a zsinagógából” szerepét osztják ránk.

A lincselésekről és a vérvád-hisztériáról szóló szóbeszéd, mire harmadévesek lettünk, végképp elapadt. Amikor az érettségire kezdtünk készülni, ismét megszorodtak az aggasztó hírek – azzal a különbséggel, hogy a „rendcsinálók” ezúttal már nem a faji felsőbbrendűség nevében, hanem osztályharcos alapon követelték maguknak azt, ami a másé. Egyre gyakrabban jöttek a diadalmas híradások arról, hogy emennek vagy amannak a cégnek a vezetését átvette a munkásosztály a kizsákmányolótól, és hamarosan megszorodtak azok az esetek is, amelyek során a vállalatok korábbi vezetőjét perbe fogták és halálra, vagy életfogytiglani fegyházra ítélték. Okot mindig találtak az ilyesmire – elvégre a legprofesszionálisabb vezető irányítása előtt is megtörténhetik, hogy megszalad a toll az éves termelékenység tervezésekor, az meg, hogy egy olajcég próbafúrásai néha nem találnak olajat, talán csak rendjén van, elvégre a Nagyalföld nem Kuvait, nemdebár? Akkor azonban mindez szabotázsnek számított, a cég ment az államhoz, a tulajdonos meg a dutyiba. Először a nagyokat államosították – a Weiss Manfrédet pár év múlva át is neveztek Rákosi Mátyás Vas- és Fémművekké –, aztán jöttek a száz alkalmazottal dolgozó cégek, aztán azok, amelyek tíz embert foglalkoztattak... És miközben Rosenberg Jutka és én még mindig a sikeres érettségi miatti eufória magasságaiban lebegtünk, jönni kezdtek a hírek „a Rajk-banda leleplezéséről”, és arról, hogy a volt miniszter imperialista titkosszolgálatok ügynöke volt, Tito, a láncos kutya szolgálatába szegődött, burzsoá restaurációt szervezett egy paksi csőszkunyhóban, sőt, még Rákosi elvtársat is meg óhajtotta gyilkolni.

Azután egy estén a Maglódi úti patika előtt is megállt egy nagy, fekete autó. Mi fentről, a lakrészről hallgattuk, amint a látogatók közölték Szántai Péterrel: a munkásosztály egészsége elsőrendű érdeke a proletárdiktatúrának, és ennek érdekében előbb-utóbb elengedhetlenné válik a patikák ál-

lami tulajdonba vétele, meg egyébként is, nincs tudomásuk olyan tényekről, amelyekkel érdemben lehetne cáfolni azt az esetleges vádat, hogy ő kényszer alatt íratta a saját nevére a tulajdonossal, a zsidó származású Oroszlán Hubával a gyógyszer-tárat, amely körülmény rávilágít, hogy neki, Szántai Péternek érdeke fűződhetett ahhoz, hogy nevezett intézménytulajdonosnak nyoma vesszen a fasiszta terror zűrzavarában. Végül közölték: egy héttel később visszatérnek majd, hogy „beszélgessenek még a patikáról”.

Szántai Péter két napra rá asztalhoz ültetett bennünket, és felvetette: miután mindketten betöltöttük a tizennyolcadikat, már kíséző nélkül is utazhatunk, és talán most jött el az ideje annak, hogy Judit kuzinom hazalátogasson Eperjesre, azonban jobb szívvel engedné el az útra, ha én is elkísérném. Úgyhogy ő már be is fizetett az IBUSZ-nál egy kelet-szlovákiai társasutazásra, nekem csak annyi a teendőm, hogy másnap a Mázsa téri fotográfusnál elkészíttessen az útlevelhez szükséges igazolványképet; az útiokmány, amellyel Judit érkezett pár éve, még érvényes kell legyen, csak nem lesz vele gond. Az utazás résztvevőinek Kassán biztosítanak majd szállást, onnan Eperjes már igazán közel van, ha az egyik napon a szervezett program helyett inkább azt választjuk, hogy elvonatozunk Judit kuzinom szülővárosába, akkor talán sikerült kiderítenünk valamit arról, mi történt a szüleivel.

És talán csodák is vannak még, tette hozzá Szántai Péter.

Bizony, csodáért kezdtem fohászolni magamban, amikor Hidasnémetinél kuzinom volt az egyetlen, aki a célszág útlevelét nyújtotta át ellenőrzésre. A határőr hosszasan belebámult az útlevelbe, aztán Judit arcába, és megkérdezte, milyen célból utazik Csehszlovákiába. *Co, nerozumiem*, felelt Juditom, nem is tudom, hogy azért, mert a stressztől hirtelen nem értette az egyenruhást, vagy csak eképpen akarta elkerülni a további kérdéseket. Mindenesetre a határőr bámulta még pár pillanatig, aztán belenyomta a pecsétet az útlevelbe, és visszaadta Juditnak, azzal, hogy „menjen csak, úgysisz oda való”.

Ám mindabból, amitől Judit pár évvel ezelőtt még „oda való”-nak érezte magát, Eperjesen szinte semmi nem maradt. A város, főleg a szanaszét bom-bázott, hídjait veszített Budapesthez képest, nagyobb pusztítás nélkül megúsza, ám azután, hogy leszálltunk a vonatról, és elindultunk a központ felé, Judit unokatestvérem arcára egyre erősebben ült ki a kétségbeesés. Nem is igazán a kétségbeesés, hanem valami borzalmas felismerésféle inkább. Azután a Szent Miklós-dóm és a Rákóczi-ház között

félúton Judit térdre rogyott, és elkezdett fennhangon, két kezét az égnek emelve, ordítva zokogni.

Letérdeltem mellé, és magamhoz szorítottam. Hosszú percekig öleltem, míg a járókelők a maguk dolgára ügyelve kerülgettek minket. Pár perc múlva sikerült megnyugtatnom annyira, hogy már csak némán rázta a sírás a karomban, végül hamarosan elég erő gyűlt össze benne ahhoz is, hogy megszólaljon.

Nincs itt senki, érted? Zsófi, nincs már itt senki.

A zsinagógába be sem léptünk. Már az ajtóból látszott: nemcsak hogy zsidó módra tisztelni az Istent nem jár már oda senki, de valakik elvittek az imaházból mindent, amit elvinni érdemesnek tartottak – még a padsorokból is alig maradt valami.

És ekkor valaki megkopogtatta kuzinom vállát. Amikor Judit sarkon fordult, magyar-szlovák keveréknyelven kezdett örvendezni a hatvan körülinek tűnő férfinak, aki két oldalról arcon csókolta, majd – miután kezet nyújtott, és Fedák Lubor néven bemutatkozott – engem is jól megropogtatott egy erős öleléssel, azután megkért, hogy kövessük otthonába, ott majd nyugodtan beszélhetünk.

Fedák bácsi azzal kezdte, ami egyikünket sem ért váratlan hírként: hogy Rosenbergék közül senki sem jött vissza. És azzal folytatta, hogy a házhoz sem volna bölcs dolog visszamenni, mert ott most egy másik család lakik, komlósi szlovákok, mert-hogy a Magyarországról érkezett családoknak utalták ki azoknak az eperjesieknek az otthonát, akik – emlékszem, rövid hezitálás után így mondta Fedák bácsi – „már nincsenek itt”.

Fedák bácsi azt is elmondta: Rosenbergéket és a többi eperjesi zsidót néhány nappal azután hurcolták el, hogy szülei Juditot vonatra ültették a Budapestig szóló retúrjeggyel. Trézi néném és férje meghagyták Fedák bácsinál édesapám elérhetőségét, és megkérték, ha nekik majd nem áll a módjában, akkor ő érdeklődjék időnként Judit hógyléte iránt. Mint kiderült, anélkül, hogy tudtunk volna róla, apám, majd később Szántai Péter, valamint Fedák Lubor heti rendszerességgel váltottak levelet, legalábbis akkor, amikor még és már működött a postaszolgáltatás. Lubor bácsi elmondta: két hete levél érkezett Szántaitól, amelyben Péter bácsi közölte vele: Magyarországon „nehéz a nyár, és a forróság egyre elviselhetetlenebb lesz”, ezért „ideje a lányokat kellemesebb vidékekre küldeni, új, árnyas oázisok felé”, tudja, hogy „az Eperjes–Pozsony útvonal ígéretes ebből a perspektívából”, ő majd „tudatja az illetékesekkel az útítervet, hogy ne törjék meg a kezdeti lendület”. Szántai levelében azt is hozzátette: „a honvágy halálos lehet”, azonban „Zsófiát közvetlen a háta mögött kíséri mindkét lány szeren-

cséje”, végezetül biztosított minket arról, hogy nagyon szeret minket, és megkért, bocsássunk meg neki.

Először nemigen értettük, mit akar mindez jelenteni. Aztán Lubor bácsi elmondta: azért nem enyhül Magyarországon a forróság, mert korábban zsidók voltunk, most meg burzsujok, az „új, árnyas oázisok” pedig Izráel frissen alapított államát jelenti. Amennyiben pedig a helyzet nyilvánvaló kilátástalansága ellenére is vissza akarnánk térni Budapestre, Péter bácsi arra az esetre is megtette a szükséges óvintézkedéseket, és „tudatta az illetékesekkel az útitervet”. Kérdésünkre, hogy ez vajon mit jelenthet, Fedák Lubor azt felelte: ha ő van Szántai Péter helyében, akkor a túra indulása utáni napon, amikor már biztos, hogy a határ túloldalán vagyunk, bejelenti a rendőrségen: azzal a szándékkal utaztunk Csehszlovákiába, hogy onnét nyugatra disszidáljunk.

És ha nem tévedek, azt is közölte a hatóságokkal, hogy magukkal vittek valamit, ami nem az önké, tette hozzá Lubor bácsi, aztán megkérdezte, más-kor is hátizsákkal indított-e minket útnak Péter bácsi, ha utaztunk valahová.

Nem, hanem kofferrel, feleltük.

Fedák Lubor erre megkérdezte, melyik az én hátizsákom. Amikor rámutattam, lerakta maga elé az asztalra, bicskát vett elő, felvagdosta a szöveta-darabokat egymáshoz rögzítő varrást, aztán egyetlen határozott mozdulattal feltépte a zsák oldalát a hát felőli oldalon.

A két szövetréteg közül zöld bankók sokasága potyogott ki.

Amerikai dollár, szólalt meg Lubor bácsi, miután felemelte az egyik bankjegyet.

Íme, a szerencse, amely közvetlen a háta mögött kísért az úton, kedves Zsófia, folytatta Lubor bácsi. És ne feledjék: a népgazdaság valutatartalékának átjátszása imperialista kézre nem elhanyagolható vétség, hanem államellenes bűncselekmény. A honvágó halálos lehet, feleltem.

Az attól függ, hogy melyik hazába vágnak, vágta rá Lubor bácsi, aztán elmondta: a csehszlovák hatóságok jóvoltából egyelőre lehetséges és teljesen legális a kivándorlás Izráelbe, és kiváltképp a magyar okmányokkal rendelkező, így bizonyítottan a déli határ túloldaláról érkezett menekülteknek könnyű bekerülniük valamelyik transzportba. Ha ezt az utat választjuk, akkor a pozsonyi Zsidó Hitközség alkalmazottjának kíséretében, belügműnistrériumi jóváhagyással utazhatunk majd Dévényújfaluba, hogy azután a vármórség átkísérjen minket Marcheggbe, az osztrák oldalra, ahonnan a következő állomás már az új zsidó állam lesz.

Az Eperjesre érkezésünket követő harmadik reggelen már Pozsonyban, a Zoch utca 3. szám alatti jesiva épületében ébredtünk, Judit kuzinom és én. A Péter bácsitól kapott titkos útravalónak köszönhetően úgy éreztük, nincs anyagi kockázata annak, ha a pénz egy csekély hányadát koronára váltjuk, hogy belekóstolhassunk kissé a pozsonyi életbe. Nekem erre mintha nagyobb szükségem lett volna, mint Juditnak. Bár őbenne régi, kedves gyermek-kori emlékeket ébresztett, amikor az újonnan érkezettek egy idő után rendre rákezdtek a *Báruch Atá Adonájra*, számomra ez idegen világ volt. Soha nem éreztem magam zsidónak, amíg mások nem tettek róla, hogy annak érezzem magam. Ráadásul Pozsony, persze a Duna impozáns jelenlététől eltekintve, túlságosan is emlékeztetett arra, ahogyan Kolozsvárt festette le apám az elbeszéléseiben. Úgy-hogy amikor lehetett, kiruccantunk Judittal egy-egy sétára. A Váraljába, amely akkor még nem esett áldozatául a Duna-híd építésének, csak egyszer látogattunk el, ugyanis letaglózó volt látni a zsidók nélküli zsidónegyedet, de örömmel kószáltuk végig az Óvárost a Dunától a Mihály-kapuig, és előszeretettel ültünk le egy feketére valamelyik kávéház teraszára. Ilyenkor Juditom nagy lelkesedéssel ecsetelte, hogyan jelent meg képzeletében a majdani, új élet Izráelben, a fiatal, erős, zsidó államban, ahol végre nem a többség ellen való cselekedet lesz, ha az állam polgára egyszerre merészel fiatalnak, erősnek és zsidónak lenni. Én meg közben arra gondoltam, mennyire is különbözik az ő lelkesedése az én szorongó várakozásomtól, amelybe napról napra erősebben vegyült bele az ismeretlen-től való félelem – miközben Pozsonyban egyre otthonosabban éreztem magam.

Ebbe az otthonosság-érzésbe belesegített egy korunkbeli fiú is, aki éppen egyik kávézásunk során figyelt fel arra, hogy beszédünket halkabbra fogva magyarra váltunk – azokban az években ott nem volt túl célravezető nyilvános helyen magyarul szólni –, és amikor pironkodva elhallgattunk, hogy azután szlovákul folytassuk, odalépett az asztalunkhoz, kezét nyújtott, és egy olyan mosoly kíséretében, amelytől rögvést biztonságban éreztem magam, bemutatkozott, mondván: ő Pavol Zá-horský, de Hegyaljai Palinak is nevezhetjük, ha úgy jobban tetszik, és ha valakinek gondja van azzal, ha Pozsonyban két szép lány magyarul szól egymáshoz, akkor majd ő elboronálja velük a dolgot; tudja, hogy kell, egy Lichtenfeld Imi nevű mőzeshitű magyartól tanulta, a várfalak alatti negyed hevenyészett edzőtermeiben.

Pavol azt is elmondta: nem kell feltétlenül Palesztináig szaladni ahhoz, hogy jó jövője legyen a ma-

gunkfajtának, igaz, hogy Pozsony és a szlovákiai városok már nem ugyanazok, mint a háború előtt voltak, de kissé nyugatabbra ott van Brünn, ami olyan, mintha Bécs lenne Duna nélkül, kisebb kiadásban, valamint a szántornyú Prága, ami meg mintha Párizs kisöccse volna, csakhogy még a söre is jó, ezekhez a vidékekhez amúgy sem köt minket senki és semmi, akinek és aminek az elvesztése fájhatna, a jövő viszont ott van, egy erős ország szellemi életének és művészetének, illetőleg iparának a központjában, egy olyan országában, ahol végre a nép az úr, és ebbe a népbe mindenki beletartozhat, aki hisz abban, hogy egy jobb és szebb világ épül a régi rend helyén.

Jól esett hallgatni, jól esett hozzábújni, jól esett érezni, ahogy átkarolt a sétáink során, és pár nappal a transzportunk tervezett indulása előtt, Judit le-sújtóan rosszalló pillantásaitól kísérve azt is megtudtam, milyen jól esik, ha búcsúzaskor megcsókol ott, a Zoch utcai zsidó iskola kapujában.

Így hát azon a reggelen, amikor a tervek szerint végső búcsút kellett volna vennem Pavol Záhorský-tól a pozsonyi főpályaudvaron, hogy azután Judit és én a jesiva százegynéhány másik lakójának társaságában vonatra szálljunk Ausztria felé, egy hirtelennek tűnő, de napok óta érlelt ötlettől hajtva kicsatoltam újonnan vett bőröndömet, kiborítottam a tartalmát az ágyamra, és így szóltam: Judit, én nem megyek.

Kuzinom ezen nem lepődött meg túlságosan.

Azon viszont már igen, amikor odanyújtottam neki útlevelemet, benne a fényképpel, amely akár az övé is lehetett volna, és azt mondtam: magyar menekültként könnyebb lesz az útja Marheggig, és talán Palesztináig is, így hát útravalóul megajándékozom azzal, hogy Oroszlán Zsófiává, budapesti születésű mózeshitű magyarrá lehessen. Nekem pedig biztosan jól jönne a közeljövőben, ha Judita Rosenbergová, eperjesi születésű csehszlovák állampolgárnak mondhatom magam, ő pedig úgyis arra készül, hogy maga mögött hagyja mindazt, ami ezzel járt, és a fájdalmát mindannak, amit ezáltal veszített el.

Csak öleltük egymást hosszú percekig, azután kuzinom elindult egy új ország és egy új élet felé, én zokogtam egy kiadósat a párnámba, majd visszapakoltam a cókókjaimat az ágyról a bőröndbe, becsuktam magam mögött a jesiva ajtaját, bebállagtam az Óvárosba, leültem a kávézónk teraszára, rendelttem egy feketét, és vártam, hogy a vasútállomás irányából feltűnjön Pavol Záhorský, az elmaradt búcsúzás örömétől megruganyosodott léptekkel.

A következő őszön kezdtük meg az egyetemi tanulmányainkat Brünnben, Pavol leendő gépész-

mérnökként, és pedig irodalom és nyelvészet szakos hallgatóként. Jövevények voltunk, de nem idegenek. A megszállás idején a Természettudományi Kar professzorgárdájának negyedét végezték ki a nácik Mauthausenben, tehát, hogy úgy mondjam, volt közös kapcsolódási pont az oktatók és a magunkfajta között. Meg aztán szép számmal akadtak tanáraink között olyan magyar zsidók is, akik a *numerus clausus* idején nem fértek be a hazai keretbe, és Brünnben végezték egyetemi tanulmányukat, azután ide tértek vissza a háború végeztével, amikor Magyarországon már nem maradt kihez.

Szerelmesek voltunk, és boldogok. Hamarosan kiderült persze, hogy a szép új világ nem annyira szép, és helye sincs benne mindenkinek. Éppen elsőéves vizsgáink sikeres lezárását ünnepeltük, amikor kivégezték Milada Horákovát. Ekkor még elhittük, hogy valóban valami rettenetes dolgokat tervezgetett konspirátortársaival. Két évvel később, amikor Vladimír Clementis nyakát tették a hurokba, már nem voltunk ennyire hiszékenyek. De nem exponáltuk magunkat, ahogyan akkoriban szokás volt mondani. A pályakezdés izgalmával és sikereivel voltunk elfoglalva, aztán ötvenhárom nyarán, megismerkedésünk ötödik évfordulóján hivatalosan is Záhorskává lettem – persze nem Zsófia, hanem Judita Záhorskává, megtartva keresztneveimet, amely a kuzinom által rám hagyott dokumentumban szerepelt. Ekkor már Prágában éltünk, Pavol tervezőmérnökként dolgozott, én pedig kulturális újságíróként kaptam rendszeres havi fizetést azért, amit a legjobban szerettem csinálni: könyveket olvasni és színházba járni. Egyszóval eleinte volt annyi örömünk az életben, hogy ne ártsuk bele magunkat a politikába. Meg aztán nem is nagyon lett volna miért bízunk abban, hogy bármi is változhat.

Mígnem jött Dubček, és hinni kezdtük, hogy az egész ország számára új, jobb irányba fordulhatnak a dolgok. Csakhogy mind a ketten másképpen hittünk benne. Persze ekkor már nem ez volt az egyetlen nézeteltérés közöttünk. Tizenöt év házasságot tudtunk magunk mögött anélkül, hogy gyermeket fogantam volna, két év választott el attól, hogy betöltsem a negyvenet, és bár konkrétan sohasem mondta ki, tudtam: Pavol napjainak egyre nagyobb része telik azzal, hogy azon gyötri magát, lesz-e valaha apa belőle. Az én egykori erős harcosom a szemem előtt kezdett lassan, de biztosan átváltozni komor, kókadtt öregemberré. 1968 januárjától némi javulást hozott a kedélyében, hogy a legújabb fejlemények alapján látni vélte, amint a csehszlovák gépípar hamarosan a nyugati piacokat is beveszi, új, invenciózus, a KGST igényein messze túlmutató minőségű termékekkel, és ez a hozzá hasonló mér-

nőköket is újszerű szakmai kihívásokkal és sikerekkel kecsegteti majd – azt azonban kevésbé nézte jó szemmel, ahogyan én a szamizdat sajtó munkájába vettem be magam. A hivatalos fórumokon maradtam, aki voltam, Judita Záhorská, a *Mladá fronta* kultúrarovatának a munkatársa, azonban stencileg sokszorosított, titkosnak remélt összejöveteleken terjesztett kiadványokban, Sofie Oroszlánováként jegyezve cikkeimet arról írtam: a változások lendületét kihasználva, de a szocializmus kereteit megtartva vissza kellene térjünk az Első Köztársaság eszményeihez, és itt az ideje, hogy újragondoljuk Csehszlovákia viszonyát ahhoz is, ahogyan az állam a második világháborút követően a német, valamint a magyar nyelvű lakossággal bánt. Ez már a legmerészebb ellenzékiek némelyikének sem tett szert túlságosan – Pavolnak meg még annál is kevésbé. Nem mintha nem értett volna alapvetően egyet a gondolattal, hanem mert gyakorlatias mérnökemberként úgy hitte: nem éppen ez az a probléma, amelyért érdemes volna a karrieremet és a szabadságomat kockára tenni. Aztán az egyik veszekedésünk során azt vágta hozzám, hogy ha kevesebbet használnám a fejemet, akkor talán a méhemen is megfoganna valami.

Nem voltam dühös, csak végtelenül szomorú, amikor háromnapnyi hallgatás után eléálltam, és azt mondtam neki: Pavol, váljunk el.

Nem tudom, képes lett volna-e másvalakinek gyermeket nemzeni. Míg én augusztus 21-én virággal a kezemben próbáltam győzködni a páncélosokon érkező katonákat arról, hogy nem a helyes dolgot cselekszik, ő, mind mindig, most is a gyakorlatiasabb megoldást választotta. Jelesül a Molotovkocktél. Ott vérzett el egy baráti géppisztoly-sorozattól, a prágai macskaköveken. Én pedig elvált asszony helyett özvegygé lettem – még az első válóperes tárgyalásunk sem volt kitűzve.

Fél évre rá értem is eljött a nagy fekete autó. A vád természetesen államellenes bűncselekmény volt. Fasiszta restaurációt készítettem elő a stencilezett cikkjeimmal – amit talán két futballcsapatnyi közönség, ha olvasott –, ráadásul úgy, hogy közben a kétszeres világbajnok izraeli tornász, Sofie Oroszlán-Löw nevével is visszaéltem.

A magánzárkában először őrjöntem és ordítottam, azután pár napig csak bámultam magam elé szóltanul. A negyedik napon azonban odaguggoltam a priccs szélére, bemutattam rajta egy szépen, komótosan előadott bukfcenet, majd elismételtem hátrafelé is, aztán kipróbáltam, megy-e még a spárga, amelyet kuzinomtól tanultam, még Maglódi úti patikuslánnyként.

Ment.

A tárgyaláson a nálamnál valamivel idősebb, és roppantmód jóképű ügyvéd, akit hivatalos védőként kirendeltek mellém, enyhítő körülményként hivatkozott állítólagos ideggyengeségemre, amelynek következtében stresszes állapotban bizarr tornamutatványokba kezdek, és nehéz élethelyzetekben tornásznőnek képzelem magam, persze csakis kivételes lelki nyomás alatt, mint amilyen nyomást házasságom megromlása és a Pavollal folytatott veszekedések jelentettek. Ennek megfelelően amennyiben felhagyok az újságírással, veszélyességem a közösségre nézve csekélynek mondható, és integrációt a szocialista társadalomba mi sem segítené jobban, mint ha a bíróság nem tetézn tovább a férjem elvesztése által amúgy is felfokozott lelki terheit, és csupán enyhébb büntetéssel sújtaná szakmai-világnézeti botlásomat.

1969 júliusában szabadultam. Éppen annyi felüggesztett börtönbüntetést kaptam, amennyi időt előzetesben töltöttem, és rendőri felügyelet alá kerültem. Ám hamarosan rájöttem, hogy nem a börtön volt az igazi büntetés, és nem is az, hogy havonta egyszer be kell mennem a rendőrségre egy fájdalmasan bugyuta elbeszélgetésre.

Az elmémel követtem el a bűnt, és ennek megfelelően az elmémet büntették érte. Az újságtól természetesen kirúgtak. Próbálkoztam kisebb üzemi lapoknál, de gyakran még az első felvételi beszélgetésig sem jutottam el. Azután gimnáziumoknál, végül általános iskoláknál kilincseltem, de hasztalan. Végül, amikor már nyilvánvalóvá vált, hogy a szocialista Csehszlovákia dolgozóinak közösségében raktárosként sem kaphatok helyet, elegem lett, és a havi riport során ráripakodtam az ügyemmel megbízott belügyes tisztre, hogy ugyan mondaná már meg, hogyan lehetne hasznossá tenni magam a társadalom számára, ha minden meghallgatásról páros lábbal rúgnak ki.

A tiszt erre azt felelte, menjek el egy cirkuszba illegetni magam, elvégre az előzetesben, a priccsen is jól tudtam majomkodni.

Amikor a legközelebb vándorcirkusz érkezett a kerületünkbe, daške befizettem az egyik előadásra, azután a műsor után odamentem a porondmesterhez, csináltam előtte egy állospárgát, aztán bemutakoztam, és megkérdeztem, volna-e számomra hely a manézsón. Ezzel persze mindössze annyi volt a szándékom, hogy amennyiben éppen olyan spicli figyel, aki kötelességtudóan még a cirkuszba is elkísért, akkor jól felbosszantsam, meg azt is, aki majd a jelentéseit olvassa.

Legnagyobb meglepetésemre a porondmester így felelt: Záhorská asszony, hogyan is utasíthatnánk vissza egy Sofie Oroszlánovát.

Hamarosan kiderült, honnan volt a porondmester annyira jól értesült hivatalos és nem hivatalos munkásságomat illetően. Először az életben úgy éreztem: megtaláltam a számomra ideális munkahelyet. Miközben igyekeztem a lehető leggyorsabban elsajátítani a veszélytelenebbektől indulva, az igazán bravúrosak felé haladva a légtornászgyakorlatokat, megismerkedtem a társulat tagjaival: Georg Lanzer, a bohóc antifasiszta ellenállóként harcolt a megszállás idején Észak-Csehországban, azután nemzetközi szervezeteknél és a Kommunista Internacionálé testvérpártjainak elküldött petícióiban tiltakozott a nem szláv ajkú őshonos közösségek kitelepítése ellen, ezzel érdemelve ki a két évtizednyi börtönbüntetést; Juraj Suchý, a rozsnyói történész drámaszerzőként tett le néhány rosszul megválasztott szerkesztői asztalra olyan kéziratokat, amelyeket később alkalmasnak ítéltettek a közrend megzavarására, és bravúros műlovarnőnk, a Kassáról elszármazott, rézvörös üstökű Uršul'a állítólag a Milada Horáková által fémjelzett vétkes eszméket próbálta újjáéleszteni íásaiban.

Hamarosan friss újonccal gyarapodott a társulatunk: egyik előadásunk után odajött hozzám egy magas, jóképű férfiú. Hajdani ügyvédemre ismerem rá, aki megmentett a börtönbüntetéstől. Amikor hogyléte felől érdeklődtem, elmondta: az államellenes bűncselekmények elkövetésénél csak egyetlen dolog veszélyesebb, mégpedig az, ha valaki az államellenes bűncselekmények elkövetőit védelmezi, ezért most ő is új foglalkozást keres, és úgy halotta, a cirkuszunkban olyan munkaközösség állt össze, amelynek tagjává válni öröm és megtiszteltetés volna a számára.

Így lett először csak a munkában, majd hamarosan az életben is a társammá Jiří Kovařík. Neki köszönhettem azt is, hogy 1970 nyarán porondmesterünk végleg leparancsolt a légtornász-trapézról, mondván: az akrobatika nem bohóctréfa, ő pedig nem hagyhatja, hogy pár hónap múlva nagy hassal repkedjek a manézs felett. Így hát maradtam a buzogányos mutatványokkal és hulahoppkarikákkal kombinált talajgyakorlatoknál, és december közepén, akkor már hivatalosan is Judita Kovaříkováként, világra hoztam közös gyermekünket, Jaroslavát, aki huszonhét évvel később Markéta anyukájává lett – az én gyönyörű kisunokámé, akivel már találkoztak. Na de látom, üres a csészéje. Kér még egy teát?

Meg sem várva a választ, teletöltötte előttem a csészét. Belekortyoltam, aztán ismét Zsófi nénihez fordultam:

– Az kiderült, hogy mi lett Szántai Péter bácsival?

– Röviddel azután, hogy Judit és én átléptük a határt, lefogták valutaüzérkedésért, amiből végül azt kerekítették ki, hogy izraeli kapcsolatokat kihasználva, kiskorúakat használva csempészekként, nyugatra játszották át a népi demokratikus állam valutatartalékát. Amnesztiával szabadult az 1953-as amnesztia idején. 1956 utánról nincs semmi hírem róla.

– És a kedves férje?

– Kevéssel Csehország és Szlovákia különválása előtt halt meg, szívinfarktusban. Akkor már jó pár éve ugyanitt éltünk. A prágai lakást eladtuk, a kárterítést pedig, amit a restitúció során kapott a nagyszüleitől elkobzott földekért, hozzátoldottuk a vételárhoz. Jó lett volna itt öregedni vele. De nem panaszkodom: megérte Jarča londoni egyetemi ösztöndíját, és azt is, hogy amint lediplomázott, rögtön tanársegédként folytathatta ugyanott. Markétát sajnos már nem láthatta – pedig hogy örült volna neki, amikor a mi drága kisunokánk bejelentette, hogy ő is a Masaryk Egyetemre akar járni, mint a nagymama és a nagypapa, merthogy, bár az apja részéről angol, csehszlováknak is éppen annyira érzi magát, mint britnek. Cseh és irodalmat és nyelvészetet tanul, és a magyar szemináriumot is felvette – én pedig ügyelek rá, hogy a cirkuszi buzogányokkal is megtanuljon bánni, és bármikor prezentálni tudja az állóspárgát. Ki tudja, mikor hozza úgy megint a történelem, hogy jól jöhet az ilyen tudomány.

– Remélem, Judit néni ép és egészséges.

– Él és virul Tel Avivban, sok szép unokával. És persze ő is tudja még a spárgát. Minden héten beszélünk. Megfogadtuk egymásnak, hogy olyan sokáig maradunk egészségesek, ameddig csak lehet. Hát nem volna illetlenség rávésetni a másikunk nevét a sírkövünkre, csak azért, mert nem vigyáztunk eléggé magunkra?

– Drága Zsófi néni, ritka öröm azt látni, hogy valakit alaposan megpróbált az élet, mégis boldog. Hazalátogathatna néha Magyarországra is tanítani ezt! – mondtam, miközben magamra húztam a tornacsukát.

– Ó, fiatalember, nekem könnyű. Tudja, mi Magyarországon az emberek nagy baja? Mindenki hazafiúi kötelességének érzi, hogy válasszon a Trianon-trauma, vagy a holokauszt-trauma között. Nos, engem mindkettő kiválasztott magának, úgyhogy sohasem kellett bajlódnom ilyesmivel.

Azután még az ajtóból utánam kiáltotta:

– És ne feledje: ekkora hőségben a sörtől csak szomjasabb lesz! Meleg teát igyék, vagy ha már muszáj valami erőset, akkor inkább fröccsöt!